

Chceme
vedieť
viac

o budúcnosti
vzdelávania
na Slovensku

Potreby detí a ich napĺňanie

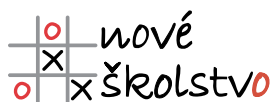
Raná starostlivosť, predškolské a základné vzdelávanie

SPRÁVA Z DISKUSIE ZÁSTUPCOV A ZÁSTUPKÝŇ POLITICKÝCH STRÁN
S ODBORNÍKMI A ODBORNÍČKAMI V OBLASTI VZDELÁVANIA

PRVÝ OKRÚHLY STÔL SA KONAL 21. JANUÁRA 2016 V BRATISLAVE

Editor: Peter Drál | noveskolstvo.sk & chcemevedietviac.sk

KAMPAŇ REALIZUJE

KAMPAŇ V ROKU 2016 PODPORUJE

MEDIÁLNY PARTNER

Séria diskusií za okrúhlym stolom si kladie za cieľ naštartovať kultúru dialógu a spolupráce v oblasti vzdelávania naprieč politickým a odborným spektrom, aby sa deti a ich potreby dostali do centra pozornosti verejných politik.

Účastníci a účastníčky diskusie

(v abecednom poradí)

Za politické strany

Ivan Pavlov (SKOK!)

Ľubomír Petrák (SMER-SD)

Martin Poliačik (SaS)

Mária Prékop (MOST-HÍD)

Miroslav Sopko (OL'ANO-NOVA)

Miroslava Szitová (KDH)

Zuzana Zimenová (#SIEŤ)

Za odbornú verejnosť

Zuzana Čáčová
(Nadácia otvorenej spoločnosti)

Otília Čechová
(Raná starostlivosť)

Martin Kríž
(Indícia)

Martin Kuruc
(Pedagogická fakulta UK)

Jozef Miškolci
(Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť)

Za kampaň Chceme vedieť viac

Fedor Blaščák

Peter Drál'

Elena Gallová Kriglerová

Účastníci a účastníčky prvého okrúhleho stola prezentovali svoje predstavy, návrhy a riešenia na základe vlastných poznatkov a skúseností, z perspektívy predvolebných programov politických strán a v reakcii na pozičný dokument spracovaný zo zistení Atlasu predstáv o budúcnosti vzdelávania na Slovensku a ďalších zdrojov.

**Atlas predstáv
o budúcnosti vzdelávania
na Slovensku**

<http://atlas.chcemevedietviac.sk>

Dieťa v centre pozornosti verejných politík

„Všetci deklarujeme, že nám ide o to najlepšie pre deti, no pri následných debatách o nastavení rôznych systémov nám z toho deti pričasto vypadnú.“

Zuzana Čáčová

Každé dieťa je jedinečné a má potenciál, ktorý možno rozvíjať. Každé dieťa má tiež špecifické predpoklady individuálneho vývinu a rozvoja osobnosti, ktoré súvisia s jeho zdravotným stavom, sociálnym a kultúrnym zázemím. To všetko vplýva na mieru naplnenia jeho základných i novo vynárajúcich sa potrieb,¹ ako aj na potreby pri učení sa a socializácii.

Na detstvo sa už nenazerá iba ako na predstupeň dospelosti, ale ako na plnohodnotnú etapu života.² Vzťahy medzi deťmi a dospelými sa menia, k deťom sa čoraz častejšie uplatňuje partnerský prístup a sú čoraz viac vťahované do rozhodovania. S nárastom rozmanitosti v spoločnosti sa menia aj vzorce správania, ktoré nemusia byť vždy v súlade so zaužívanými princípmi inštitucionálnej výchovy a vzdelávania.

„Keď sa pýtate detí, čo im v školách prekáža, tak to je najmä to, že sa na ne často pozerá ako na pasívnych poslucháčov. Preto sú často demotivované a nemajú pocit, že by akoukoľvek svojou aktivitou mohli niečo ovplyvniť. To, že deti nie sú vťahované do rozhodovania o veciach, ktoré sa ich týkajú, že nie sú vypočuté a rešpektované, je jednou z bolestí nášho školstva.“

Zuzana Čáčová

Medzinárodné dohovory, ktorými je Slovenská republika viazaná,³ sú koncipované tak, že na deti sa v nich nazerá ako na aktérov, a nielen pasívny subjekt verejných politík. Dohovor OSN o právach dieťaťa predpokladá, že nadväznú zákony, predpisy a politiky každej krajiny, ktorá k nemu pristúpi, budú tomuto pohľadu taktiež zodpovedať.

Všetky záležitosti, ktoré sa detí a mladých ľudí týkajú, majú byť pripravované s ich aktívnym zapojením.⁴ Všetky návrhy a opatrenia verejných politík preto môžu byť analyzované a vyhodnocované nielen z hľadiska efektivity či nákladovosti, ale aj z hľadiska dopadov na mieru napĺňania rozmanitých potrieb detí a mieru ich participácie.

Slovensko už má pozitívne skúsenosti s participatívnou prípravou verejných politík,⁵ ktoré berú do úvahy pohľad tých, ktorých sa bezprostredne dotýkajú. Vďaka takejto skúsenosti nie je žiaden dôvod, aby sa deti a ich rodičia aktívne nespokupodíleli aj na nastavovaní opatrení, ktoré ovplyvňujú podmienky na učenie sa, poskytovanie sociálnej pomoci a zdravotnej starostlivosti.

„Politici by nás mali ochraňovať, viac sa zaoberať našimi problémami, rešpektovať detské sny. Všetko by bolo ľahšie, keby dospelí chceli vypočuť naše názory a brali ich do úvahy.“

Vyhlasenie detí v rámci prípravy Akčného plánu pre deti⁶

Raná starostlivosť

„Problémy netreba riešiť od piatich či šiestich rokov, ale vtedy, keď nastanú. Dieťa nezískava špecifické potreby v tom alebo onom roku, ono ich má od momentu, keď sa zistí riziko znevýhodnenia. Je logické, že problémom treba predchádzať, a nie ich hasiť, pretože ak má dieťa problémy, v šiestom roku sa to už len znásobuje. Nielen pre dieťa, ale aj pre rodinu a spoločnosť.“

Otília Čechová

Služby na podporu rodín s deťmi na Slovensku nie sú dostatočne rozvinuté, všeobecne dostupné a inštitucionálne prepojené. Neprepojenosť zdravotnej starostlivosti, sociálnej pomoci, podpory rodičovstva a výchovy a vzdelávania detí v ranom veku (0 – 7 rokov) pramení z roztrieštenej legislatívy a terminologických nejasností,⁷ a odráža sa v obmedzenom rozsahu reálne, dostatočne a včasne poskytovaných služieb.

Slovensko patrí ku krajinám s najnižšou mierou inštitucionálnej ranej starostlivosti detí do 3 rokov.⁸ Nedostatok jasí a terénnej podpory si zamestnaní rodičia kompenzujú pomocou starých rodičov, ktorých zapojenie do opatrovania však už vzhľadom na predlžovanie produktívneho života aj meniaci sa životný štýl nie je samozrejmosťou. Komerčne poskytované služby sú pre mnohé rodiny finančne nedostupné a služby poskytované nekomerčne na mnohých miestach vôbec neexistujú.⁹

Slovenský právny poriadok rozoznáva sociálne služby na podporu rodín s deťmi vo forme pomoci pri osobnej starostlivosti o dieťa, podpory zosúladovania rodinného života a pracovného života a včasnej intervencie.¹⁰ Prvé dve služby sa môžu poskytovať iba vtedy, ak ich nemôže zabezpečiť rodič dieťaťa alebo iná osoba, ktorej bolo dieťa zverené, za pomoci príbuzných, a to z dôvodu choroby, úrazu, úmrtia či pôrodu matky. Nepretržitá pomoc sa však môže poskytovať najviac v rozsahu 30 dní.¹¹

Zúžená forma štátom garantovanej ranej starostlivosti je do slovenského právneho poriadku zahrnutá v podobe služby včasnej intervencie. Tá sa môže poskytovať dieťaťu do siedmich rokov a jeho rodine, ak je vývoj dieťaťa ohrozený z dôvodu zdravotného postihnutia, ktoré treba preukázať. V rámci služby sa má poskytovať špecializované poradenstvo a sociálna rehabilitácia, stimulácia komplexného vývoja a preventívne aktivity. Službu možno zo zákona poskytovať ambulantne aj prostredníctvom terénneho programu.¹² V praxi však štát terénne služby neposkytuje a rodiny, ktoré ich potrebujú, sú odkázané na neštátnych poskytovateľov s rôznym rozsahom služieb.¹³

Potrebu včasnej intervencie môžu mať aj deti bez zdravotného postihnutia, ktoré sa ocitnú v zložitej životnej situácii, či deti z odlišného kultúrneho prostredia. Potreba variabilnej ranej starostlivosti však na Slovensku naráža na to, že opatrenia rezortov sociálnych vecí, zdravotníctva a školstva nie sú prepojené,

šité na mieru a poskytované priamo v rodinách alebo na inom integrovanom mieste. Ich komplexnejšie poskytovanie by mohlo pomôcť nielen deťom so špecifickými potrebami, ale všetkým rodinám, ktorých členovia potrebujú zosúladovať starostlivosť o deti s pracovným a osobným životom.

„Žiadne dieťa nie je rozdelené na rezorty, a preto je absurdné riešiť jeho potreby takto rozkúskované.“

Otília Čechová

Výskumy potvrdili, že komplexná starostlivosť o deti, ktorá je v prípade potreby doplnená o odbornú pomoc dospelým, sa štátu vyplatí.¹⁴ Deti, ktoré sú zaradené do takýchto programov, prosperujú lepšie ako deti, ktorým takáto starostlivosť poskytovaná nebola. Pri porovnaní nákladov a benefitov sa ukázalo, že investície vynaložené do prevencie a včasnej intervencie sú nižšie ako financie vynakladané až na riešenie problémov.¹⁵ Spoločnosť si tak absenciou podporných služieb zbytočne zvyšuje náklady na starostlivosť v neskoršom období a taktiež obmedzuje možnosti rodičov pracovať.

ZHODA

Komplexné služby ranej starostlivosti je potrebné systémovo posilniť, prierezovo ukotviť v právnych predpisoch a rozvinúť v praxi. Aj keď legislatíva nemôže postihnúť každý jedinečný prípad, vhodnému nastavovaniu flexibilných služieb pomôže väčšia spolupráca medzi rezortmi a spoločné vyhodnocovanie dopadu opatrení. Pri zosúladovaní právnych predpisov s potrebami ľudí môže tvorcom politiky výrazne pomôcť, ak budú nastavenie opatrení konzultovať s odborníkmi, ktorí už komplexnú ranú starostlivosť či včasnú intervenciu poskytujú. Rovnako možno vo väčšej miere pracovať s kazuistikami konkrétnych detí a inštitucionálne podoby ranej starostlivosti modelovať podľa potrieb konkrétnych detí a ich rodín.

RIEŠENIA

Každá rodina by mala mať prístup ku komplexnému systému služieb starostlivosti.

Každá rodina by mala mať možnosť rozhodnúť sa pre domácu alebo inštitucionálnu formu starostlivosti o dieťa, prípadne o ich kombináciu, aby pomohli všestrannému rozvoju dieťaťa a zároveň umožnili ekonomickú aktivitu rodičom.

Už existujúci príspevok na starostlivosť o dieťa možno v prípade pracujúcich rodičov použiť na širšie spektrum služieb a pokryť tak rôznorodé potreby detí. Tým by sa vytvoril dopyt zo strany rodín a ponuka by sa prirodzene rozšírila. Príspevok by sa mohol poskytovať až do nástupu dieťaťa do školy.

Pri rodičoch, ktorí z rôznych dôvodov prácu nemajú alebo pracovať nemôžu, je potrebné vymyslieť iný systém komplexnej podpory.

„Pri pomáhaní deťom zo sociálne znevýhodnených prostredí sa treba zamerať na prácu s celými rodinami a komunitami.“

Jozef Miškolci

NEZHODY

Rozpor pretrváva v tom, do akej miery má štát intervenovať a v akej podobe a rozsahu má zabezpečiť starostlivosť o deti v ranom veku, ak ich rodiny žijú v sociálnom vylúčení. Tento rozpor je do veľkej miery dôsledkom pretrvávajúceho nazerania, podľa ktorého funkčná rodina aj v dnešnej dobe zvládne všetko sama a zo strany štátu treba intervenovať len vtedy, ak nastane problém. Takéto vnímanie však čoraz väčšími nekorešponduje so zvyšujúcimi sa nárokmi i pracovným zaťažením dospelých členov rodiny. Štátom garantovaná alebo priamo poskytovaná sociálna pomoc nemusí byť koncipovaná iba ako reaktívna a sanačná, ale aj ako proaktívna a preventívna pre všetky rodiny.

Predškolská príprava

Rodičov na Slovensku dlhodobo trápi nedostatok kapacít materských škôl pre deti od 3 rokov, ktorý je často prekážkou ich pracovnej aktivity. Existuje len málo možností na skĺbenie práce a rodičovstva.¹⁶ Okrem toho sú častou prekážkou na zaradenie do predškolského vzdelávania aj špecifické potreby detí vyplývajúce z ich zdravotného znevýhodnenia.¹⁷

Účasť detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v predškolskom vzdelávaní je taktiež kriticky nízka.¹⁸ Odborná verejnosť pritom podporu týchto detí pred plnením školskej dochádzky považuje za kľúčovú pre ich ďalšie vzdelávanie a poukazuje aj na vysokú návratnosť investícií do predškolskej prípravy.¹⁹ Výskum zároveň potvrdil, že poskytnutie bezplatnej predškolskej prípravy vo veľkej miere podporujú aj občania, a to bez ohľadu na ich politické preferencie.²⁰

Na rôznu mieru pripravenosti detí začať si plniť povinnú školskú dochádzku reaguje vzdelávací systém iba obmedzenými nástrojmi – garanciou bezplatnej predškolskej výchovy rok pred nástupom do školy, zaradením do nultého ročníka alebo odkladom plnenia povinnej školskej dochádzky s odporúčaným, no nie automatickým zaradením do materskej školy.²¹ U dieťaťa sa spravidla pri zápise do prvého ročníka posudzuje tzv. školská zrelosť,²² no jeho posúdenie ako nezrelého nevedie k automatickému poskytnutiu podporných služieb.

V súčasnosti predškolská výchova nie je povinná, garantované je len jej bezplatné poskytovanie rok pred začiatkom plnenia povinnej školskej dochádzky.

ZHODA

Predškolská príprava je kľúčová pre budúci úspech v škole. Zhoda panuje v otázke zabezpečenia jej dostupnosti, skvalitňovania jej poskytovania aj vytvárania podmienok na dlhšie zotrvanie detí v pred-

primárnom vzdelávaní než jeden rok. Okrem rozširovania kapacít materských škôl sa môžu podporovať aj alternatívne formy predškolskej prípravy detí.

Zhoda panuje aj v tom, že deti prichádzajú do škôl rôzne pripravené, a preto je legitímne uvažovať aj o rôznych formách podpory v predškolskom veku, čomu majú byť prispôsobované aj spôsoby skúmania školskej zrelosti či podporné služby na jej dosiahnutie. Ich cieľom je vyrovnávať štartovaciu dráhu detí pred tým, ako nastúpia do prvého ročníka základnej školy.

RIEŠENIA

Alternatívne návrhy hovoria o predĺžení povinnej školskej dochádzky od piateho roku či o garantovaní miesta v materskej škole, avšak bez povinnosti navštevovať materskú školu.

„Ak dokážeme deti z vylúčených komunít dostať do podnetného prostredia v rozmedzí tretieho a šiesteho roku, tieto deti s veľkou pravdepodobnosťou dokončia základnú školu a dostanú sa na strednú.“

Martin Poliačik (SaS)

„Nechceme povinnú predškolskú dochádzku v prostredí materských škôl. Znamenalo by to zbytočné posilňovanie vzdelávacej zložky programov v škôlkach a možno aj postupné sprísňovanie nárokov na školskú zrelosť, čo by mohlo komplikovať vstup do školy tým deťom, ktoré rodičia do škôlok nechcú dať. Prípravné ročníky pre deti od piatich rokov by mali byť priamo na základných školách, kde je najväčšia šanca, že im odborný personál pomôže dosiahnuť školskú zrelosť.“

Zuzana Zimenová (#SIEŤ)

NEZHODY

Pohľady sa líšia v tom, či má byť uplatnený diferenčovaný prístup k deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia oproti ostatným deťom.

„Medzinárodné porovnania ukazujú, že medzi 25 % detí s najlepšimi a 25 % s najslabšími výsledkami je na Slovensku priepastný rozdiel, jeden z najväčších zo všetkých porovnávaných krajín. V prípade sociálne znevýhodnených skupín považujem začlenenie do predškolskej výchovy za celospoločenskú nevyhnutnosť. Lebo práve to prostredie deformuje dieťa a ak jednoducho nezmeníme jeho návyky, ktoré sa získavajú už v ranom období, tak budú s tým neuveriteľné problémy.“

Ľubomír Petrák (SMER-SD)

„Detstvo patrí deťom, aj keď hovoríme o predškolskom vzdelávaní. Deti netreba vytrhávať z rodín, treba pracovať priamo v nich. Povinná predškolská dochádzka preto nie je riešením. Deťom z vylúčených komunít to nepomôže a opačne, ak sú doma vytvorené podmienky, prečo by sme mali deti povinne dávať do inštitucionálneho vzdelávania od piatich rokov? Aj testovanie školskej zrelosti vieme nastaviť tak, aby sa deti sledovalo, no nebolo prikázané, že musí chodiť práve do škôlky.“

Miroslava Szitová (KDH)

Základné vzdelávanie

Ústava SR garantuje každému právo na vzdelanie.²³ Štát prostredníctvom povinnej školskej dochádzky vytvára podmienky na plnenie tejto povinnosti, avšak nezaručuje prístup ku kvalitnému vzdelaniu. Deklaruje jeho bezplatnosť,²⁴ no nezabezpečuje pokrytie všetkých nákladov. Legislatívne vymedzuje jednotlivé stupne a formy vzdelávania,²⁵ no nezaručuje ich prepojenosť. Ústava garantuje rovnosť v právach,²⁶ avšak nezabezpečuje faktickú rovnosť šancí v povinnom vzdelávaní, ani dostupnosť rozmanitých vzdelávacích dráh pre všetky.

Vyššie dve tretiny ľudí na Slovensku si myslia, že deti by mali na základnej škole získať všeobecný rozhľad a morálne základy. Podľa väčšiny ľudí sa má vzdelávanie špecializovať až na vyšších stupňoch.²⁷ Vyššie polovica ľudí je presvedčená, že štát má garantovať dostupnosť kvalitných škôl v každej lokalite. Tri štvrtiny požadujú také financovanie, aby rodičia nemuseli platiť už nič navyše.²⁸

Rozmanitosť detí podľa väčšiny ľudí nie je prekážkou pre ich spoločné učenie sa. Väčšina nesúhlasí s tým, že by sa šikovní žiaci nemali vzdelávať so slabšími a je presvedčená, že učitelia by mali vedieť zohľadniť potreby rôznych detí.²⁹

Súčasný vzdelávací systém na Slovensku podľa medzinárodných porovnaní šance detí uspieť v škole nevyrovnáva, dokonca do veľkej miery reprodukuje až prehľbuje sociálne nerovnosti. Vzdelávacie výsledky vo významnejšej miere ako v iných vyspelých krajinách predurčuje skutočnosť, do akého prostredia sa dieťa narodí.³⁰ Nerovnosti sú markantné aj pri porovnaní regiónov s rôznou mierou nezamestnanosti.³¹ Pomerne veľká časť žiakov každoročne neprospeje z niektorého predmetu a opakuje ročník.³²

ZHODA

Vzdelávacie výsledky žiakov sa zhoršujú a sú významne ovplyvnené socioekonomickým postavením ich rodín. V dôsledku toho stúpa počet detí s nedostatočne rozvinutými kľúčovými zručnosťami a priepasť medzi nimi a vynikajúcimi žiakmi sa zväčšuje.

Riadenie školstva je roztrieštené v dôsledku nedokončenej decentralizácie (nielen) v oblasti školstva. Financovanie školstva je nedostatočné a neprehľadné. Toky verejných financií prechádzajú zbytočným počtom úrovní, čo vzbudzuje pochybnosti o ich adresnom využití. Pridelovanie prostriedkov prostredníctvom noriem deformuje veľký počet výnimiek a dohodovacie konania o dodatočných zdrojoch sú netransparentné. Ministerstvo školstva nemá plnú

kontrolu nad využitím prostriedkov určených na vzdelávanie a dvojakého financovania cez originálne kompetencie samospráv a prostredníctvom transferov z ministerstiev školstva a vnútra.

Na efektívny systém riadenia a financovania škôl sú nevyhnutné presné údaje, ktoré dlho neboli konsolidované a dostupné. Vďaka rezortnému informačnému systému dostupné čoskoro budú a umožnia riadiť finančné toky vďaka ich pravidelnej aktualizácii. V školstve naďalej pretrvávajú vysoká miera byrokratickej záťaže.

RIEŠENIA

Objem financií vyčlenených na vzdelávanie je potrebné zvýšiť a prerozdeľovať ich adresnejšie. Taktiež je potrebné zlepšiť a viac diferencovať odmeňovanie učiteľov.

„Celá reforma financovania musí byť postavená na navýšení prostriedkov a ich spravodlivom rozdelení.“

Ľubomír Petrák (SMER-SD)

Návrhy na posilnenie autonómie škôl a slobody učiteľov, rodičov a žiakov:

- zmena povinnej školskej dochádzky na povinné vzdelávanie, aby sa základným prvkom vo vzdelávaní stal výchovno-vzdelávací program a umožnili sa tak rôzne formy vzdelávania (komunitné, domáce);
- posilnenie slobody žiakov a rodičov pri voľbe vzdelávacej cesty prostredníctvom zvyšovania informovanosti a robenia kvalifikovanejších rozhodnutí pri výbere škôl, čo môže vytvoriť nepriamy tlak na zvyšovanie kvality;
- uvoľňovanie rúk učiteľom pri výbere vzdelávacích metód, foriem výučby a učebných materiálov;
- skvalitňovanie metodologickej podpory učiteľov a adresné poskytovanie odborného servisu;
- rozšírenie autonómie škôl a ich vedenia spolu so zvýšením ich zodpovednosti za vzdelávacie vý-

sledky;

- presun právomocí od samospráv k školám, vrátane väčších možností na ich profilovanie, samostatné hospodárenie aj odmeňovanie zamestnancov;
- redukcia kurikula a otvorenie trhu s učebnicami a učebnými materiálmi;
- presun dôrazu z inšpekčnej činnosti na podporné služby pre školy a učiteľov.

„Školy potrebujú väčšiu autonómiu pri vytváraní svojho školského vzdelávacieho programu, lebo nech si už sadnú akýkoľvek odborníci k obsahu vzdelávania, nikdy to nenastavia tak, aby to vyhovovalo každej škole.“

Miroslav Sopko (OL'ANO-NOVA)

„Eurofondy by mali byť dopytové – to znamená nie zo pár veľkých národných projektov, ale veľa malých, školských s čo najmenšou byrokraciou a metodickou podporou ministerstva.“

Martin Poliačik (SaS)

Návrhy na zabezpečenie rovnosti šancí:

- predĺženie vzdelávania na prvom stupni základných škôl o 5. ročník, aby žiaci získali viac času na prehĺbenie základných zručností v kľúčových predmetoch;
- zrušenie opakovania ročníka a jeho nahradenie intenzívnejšou podporou žiakom, ktorí ju potrebujú formou špecializovanej pomoci, ktorá by bola nárokovateľná financovaním pedagogických asistentov, celodenného výchovného systému, mentorstva, tutorstva a neformálneho vzdelávania;
- rozšírenie funkcií školy z výlučne výchovno-vzdelávacej aj na rôzne podporné činnosti a jej premena na komunitnú a kultúrnu inštitúciu;
- zabezpečenie rovnosti šancí v národnostnom školstve, vrátane rovnakých podmienok na výučbu v materinskom jazyku a vyrovnanie časových

dotácií voliteľných hodín, na vyučovanie slovenského jazyka metodikou cudzieho jazyka a na zabezpečenie učebníc a učebných materiálov aj v jazykoch národnostných menšín.

„Požiadavka na zvýšenie počtu hodín materinského jazyka v školách s vyučovacím jazykom maďarským nie je národnostnou, ale didaktickou požiadavkou, aby sa deti mohli dobre naučiť jazyk, v ktorom myslia a komunikujú a aby bola v systéme vzdelávania rovnosť šancí a spravodlivosť.“

Mária Prékop (MOST-HÍD)

NEZHODY

Nezhody panujú v otázke, aká miera autonómie má byť školám daná a do akej miery má byť vzdelávací systém centralizovaný alebo decentralizovaný. Decentralizácia zastala na pol ceste a negatívny dopad tohto stavu v podobe roztriešteného vzdelávacieho systému v rovine riadenia a financovania na jednej strane posilňuje hlasy volajúce po spätnej centralizácii a na druhej po dokončení decentralizácie a opravení existujúcich deformácií. Žiaduce úlohy štátu, samospráv a iných zriaďovateľov škôl tak zostávajú nedoriešené. Zámer vrátiť kompetencie pod rezort školstva a financovať vzdelávanie priamo z jeho rozpočtovej kapitoly naráža na zásadný nesúhlas samospráv.

Zámer financovať školy z jedného ministerstva zas budí obavy z postupného návratu ďalších kompetencií zo samosprávnej úrovne späť na štát.

„V školstve je problém, že máme štyri typy zriaďovateľov. Každý má iné očakávania a povinnosti. Štát musí zabezpečiť povinnú školskú dochádzku prostredníctvom siete škôl, no túto povinnosť nemá žiadna súkromná ani cirkevná škola, ktorú môže zriaďovateľ kedykoľvek zavrieť. No a zároveň je tu požiadavka na rovnaké financovanie na žiaka vo všetkých typoch škôl bez ohľadu na zriaďovateľa. Vyrovnané práva na finan-

covanie a rovnaký prídel financií by mal ísť ruku v ruku s rovnakými povinnosťami a zárukami na zabezpečenie funkčnosti systému.“

Ľubomír Petrák (SMER-SD)

„Treba si zadefinovať základnú sieť škôl a školských zariadení, o prevádzkovaní ktorých sa potom môžu uchádzať verejní, cirkevní aj súkromní poskytovatelia, ktorí budú financovaní podľa rovnakých pravidiel. Decentralizácia sa potom môže dostať až na úroveň škôl.“

Martin Poliačik (SaS)

„Štátom garantovaná služba automaticky neznamená štátnych poskytovateľov.“

Zuzana Zimenová (#SIEŤ)

„Princíp decentralizácie je dobrý, pretože sa vďaka nemu dostávame najbližšie k tomu, o kom hovoríme, k dieťaťu a k rodičovi.“

Miroslava Szitová (KDH)

Zabezpečenie a hodnotenie kvality

„Všetkým nám ide o to, aby deti dostávali kvalitné vzdelanie, aby školy boli kvalitné, kto by si dovoľil povedať, že nie? No myslíte si, že keď začneme ten zdanlivo samozrejmý pojem kvalita rozmieňať na drobné, že dokážeme dôjsť ku konsenzu? Nedokážeme. Kvalita nie je konsenzuálne definovaný pojem a je do veľkej miery vecou názoru, ktorý je formovaný podmienkami, v ktorých ľudia žijú.“

Martin Kríž

Testovanie na Slovensku nemá veľkú podporu verejnosti. O jeho dôležitosti je presvedčená necelá tretina populácie. Viac ľudí si myslí, že o kvalite školy lepšie vypovedá individuálne napredovanie žiakov.³³ Plošné testovanie v 5. a 9. ročníku základnej školy

a medzinárodné výberové testovania žiakov napriek tomu zostávajú dominantným spôsobom overovania výstupov vzdelávania pri prechode na vyššie vzdelávacie stupne. Klasifikácia zostáva dominantným spôsobom priebežného hodnotenia výsledkov žiakov.

Na Slovensku vyvstáva problém aj s odbornosťou vyučovania. Vo viacerých slovenských okresoch je vyše 20 % hodín odučených neodborne.³⁴ V blízkej budúcnosti hrozí akútny nedostatok kvalifikovaných učiteľov odborných, najmä prírodovedných predmetov a pri nezmenenom systéme odmeňovania aj zníženie počtu začínajúcich učiteľov pod kritickú hranicu.

ZHODA

Príprava budúcich učiteľov je nedostatočná, študenti pedagogických smerov nie sú pripravovaní na to, že budú mať v triede deti s rozmanitými potrebami a z rôznych zázemí a že by to mali vedieť zohľadňovať vo svojom pedagogickom pôsobení. Systém kontinuálneho vzdelávania učiteľov je nefunkčný a neposkytuje učiteľom z praxe adekvátnu podporu v ich profesijnom raste.

RIEŠENIA

„Popri systematickom zvyšovaní objemu peňazí do plátov učiteľov je potrebné zaviesť systém merania a odmeňovania kvality ich práce.“

Martin Poliačik (SaS)

„Treba prejsť od standardizácie k individualizácii vzdelávania a nastaviť na to podporný servis pre školy. Už dnes máme školy, ktoré si chcú vykonať svoj vlastný vzdelávací audit, školy ktoré na sebe pracujú, pretože nie sú spokojné s tým, ako to u nich funguje. Takéto školy by mali byť podporované.“

Miroslav Sopko (OĽaNO-NOVA)

„V prvom rade treba pomáhať deťom v školách lepšie sa naučiť tie veci, ktoré chceme, aby na výstupe vedeli a treba pomáhať učiteľom, aby to s nimi robiť mohli. Skutočná kvalita sa odohráva v každodennom procese v triedach. Teraz ide o naplnenie skutočných nárokov žiakov a učiteľov, aby všetci dostali to, čo potrebujú.“

Zuzana Zimenová (#SIEŤ)

NEZHODY

Požiadavky na individualizáciu výchovy a vzdelávania, zabezpečenie rovnosti šancí a rozmanitosti vzdelávacích príležitostí narážajú na požiadavky štandardizácie vzdelávacích výstupov aj metód hodnotenia, či na nastavenie podpory a financovania škôl podľa výsledkov štandardizovaných meraní. Podobne môže podpora diferencovaného prístupu učiteľov narážať na snahy zjednotiť prípravu budúcich učiteľov aj kontinuálne vzdelávanie tých súčasných. Otvorenou otázkou zostáva, ako správne nastaviť odbornú prípravu učiteľov aj hodnotenie škôl a pedagogickej činnosti. Časť odbornej verejnosti požaduje prehlbenie a rozšírenie štandardizovaných testovaní na celoplošnej úrovni a zameranie sa na zisťovanie pridanej hodnoty škôl. Iná časť sa zasadzuje za posilnenie autoevaluačných a podporných mechanizmov na úrovni jednotlivých škôl.³⁵

Záver

Zmeny sú potrebné, no reformu nechceme

Negatívne skúsenosti so zavádzaním minulých reforiem „zhora nadol“, bez dostatočných konzultácií, prípravy prostredia a podpory aktérov spôsobuje, že dnes žiadna politická strana nepresadzuje „reformu“ vzdelávania, no všetky hovoria o potrebe viac či menej zásadných zmien vo vzdelávacej politike, legislatíve aj praxi. Nové opatrenia však treba najprv vyskúšať a vyhodnotiť a až následne zaviesť.

„Existujú tri systémy v štáte, na ktorých treba budovať celospoločenský konsenzus. Je to systém dôchodkového zabezpečenia, systém zdravotnej starostlivosti a školský systém, lebo ak tieto tri systémy pri výmene vlády zažívajú zásadné zmeny, pôsobí to deštruktívne na celú spoločnosť. V školstve je výrazne menej problémov, na ktorých by sme sa nevedeli zhodnúť, než povedzme v zdravotníctve.“

Lubomír Petrák (SMER-SD)

„Zásadné je zhodnúť sa na tom, kam chceme ísť ďalej a ktoré sú tie principiálne veci, na ktorých sa zhodneme. Je neprijateľné, ak si povieme, že v niečom máme také rozpory, že sa nevieme dohodnúť v prospech detí.“

Ivan Pavlov (SKOKI)

Potrebujeme dlhodobú a otvorenú koncepciu vzdelávania

V odbornej verejnosti aj v politických stranách panuje zhoda v tom, že je potrebné vytvoriť dlhodobú koncepciu na 15-20 rokov, na ktorej vznikne dohoda naprieč politickým spektrom, u odbornej aj širokej verejnosti. Takáto koncepcia má byť v základných rámcoch napíňaná každou ďalšou vládou a zároveň dostatočne flexibilná na prijímanie potrebných korekcií.

„Budeme o 25 rokov hovoriť to isté o kvalite vzdelávania? Ak teraz akákoľvek vláda za štyri roky nastaví fantastický systém, ktorý bude zodpovedať tomu, čo si myslí, že je kvalitné, a šesťročné deti do systému nabehnú, kým z neho vyjdú, tak je 25 rokov preč a vtedy si už vôbec nebudeme myslieť, že kvalita vzdelávania spočíva v tom, čo sme si pred 25 rokmi nastavili. Ak rešpektujeme realitu, v ktorej žijeme, tak musíme prijať fakt, že kvalita je do veľkej miery individuálna, a preto je potrebné umožniť slobodu jej hľadania a koexistenciu rôznych konceptov vzdelávania.“

Martin Kríž

„Potrebujeme vytvoriť vzdelávací systém, ktorý je nastavený na absorbovanie zmien.“

Martin Kuruc

„Vzdelávanie musí byť premiérska téma – premiér, minister školstva aj minister financií ho musia považovať za absolútnu prioritu a ťahať za jeden povraz.“

Zuzana Zimenová (#SIEŤ)

Predvolebné programy zastúpených politických strán a hnutí

(v abecednom poradí)

- #SIEŤ: [Dobrý štát slúži ľuďom. Plán #Siete na obdobie 2016 – 2020](#)
- KDH: [Slovensko: Bezpečný domov, spokojné rodiny](#)
- MOST-HÍD: [Občianska vízia 2016](#)
- OĽANO-NOVA: [Zmluva so Slovenskom](#)
- SaS: [Agenda 2020](#)
- SKOKI: [Generálna oprava Slovenska](#)
- SMER-SD: [Priority programu strany SMER-SD pre roky 2016 – 2020](#)
- SMK-MKP: [Spoločná vôľa. Volebný program SMK 2016](#)

Zoznam použitých zdrojov

1. Pozri napríklad Novo vynárajúce sa potreby detí na Slovensku. Prieskumná štúdia. (2009) Bratislava: Nadácia pre deti Slovenska. Inovačný prístup k profesionalizácii práce s deťmi. Súbor nástrojov na identifikáciu a reagovanie na novo vynárajúce sa potreby detí. (2014) Bratislava: Nadácia pre deti Slovenska. Dostupné [tu](#) a [tu](#).
2. Atlas predstáv o budúcnosti vzdelávania na Slovensku. (2015) Šamorín: Nové školstvo.
3. Napríklad Dohovor OSN o právach dieťaťa a Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.
4. Dohovor OSN o právach dieťaťa, čl. 12.
5. V oblastiach priamo súvisiacich s potrebami detí napríklad Národný akčný plán pre deti na roky 2013 – 2017 a Koncepcia rozvoja práce s mládežou na roky 2016 – 2020.
6. Deti o svojich právach. Kvalitatívna sonda do života detí na Slovensku. (2012) Bratislava: UNICEF.
7. Okrem ranej starostlivosti sa používajú aj pojmy včasná intervencia (napr. v zákone o sociálnych službách) či vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve (preklad termínu „early childhood education and care“ používaný OECD, Európskou komisiou aj v dokumentoch slovenského ministerstva školstva). Svetová banka zas používa termín „early child development“. Termín raná starostlivosť používame zámerne, aby sme poukázali na priezračný charakter služieb, ktoré sa majú v rámci nej poskytovať deťom a rodinám s rôznymi potrebami.
8. Hanzelová, E., Kešelová, D. (2014) Zdroje a prekážky rastu zamestnanosti žien s dôrazom na zosúladenie pracovného a rodinného a osobného života. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. Dostupné [tu](#).
9. Tamtiež.
10. Podľa Zákona č. 448/2008 o sociálnych službách pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa je terénna forma sociálnej služby poskytovaná rodičovi dieťaťa alebo inej fyzickej osobe, ak nemôže zabezpečiť sama alebo s pomocou rodiny riadnu starostlivosť o dieťa (§ 31, ods. 1). Podpora zosúladovania rodinného života a pracovného života je ambulantná alebo terénna forma sociálnej služby poskytovaná rodičovi dieťaťa v čase prípravy alebo návratu rodiča na trh práce (§ 31, ods. 2).
11. Tamtiež, § 31, ods. 4 a 5.
12. Tamtiež, § 33, ods. 1 – 3.
13. Výzva rodičov Potreby rodín s dieťaťom s viacnásobným zdravotným znevýhodnením.
14. Muschkin, C. G., Ladd, H. F., Dodge, K. A. (2015) Impact of North Carolina's Early Childhood Initiatives on Special Education Placements in Third Grade. In Educational Evaluation and Policy Analysis. Dostupné [tu](#).
15. Karoly, L. A., Kilburn, M. R., Cannon, J. S. (2005) Early Childhood Interventions, Proven Results, Future Promise. RAND Corporation.
16. Hanzelová, E., Kešelová, D. (2014).
17. Potreby rodín s dieťaťom s viacnásobným zdravotným znevýhodnením.
18. V roku 2011 navštevovala materskú školu iba pätina rómskych detí vo veku 3 – 6 rokov, zatiaľ čo u nerómskych detí bol tento podiel takmer 60 %. Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010. Bratislava: UNDP, 2012, s. 106. Dostupné [tu](#).
19. Miškolci, J. (2015) Hľadanie expertného konsenzu o najúčinnnejších politikách na inklúziu rómskych detí vo vzdelávaní na Slovensku. Pedagogika, roč. 6, č. 4, s. 234-260. Dostupné [tu](#).
20. Výskum v roku 2015 realizoval Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť. Viac informácií [tu](#) a [tu](#).
21. Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon). § 19, ods. 4 – 9.
22. Viac o posudzovaní školskej zrelosti pozri napríklad [tu](#).
23. Ústava SR. Čl. 42, ods. 1.
24. Tamtiež, ods. 2.
25. Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon). § 16, 23 – 25, 27 – 33.
26. Ústava SR. Čl. 12, ods. 1 a 2.
27. Aká základná škola je kvalitná? Druhá správa o zisteniach z reprezentatívneho prieskumu verejnej mienky o vzdelávaní na Slovensku. (2015) Dostupné [tu](#).
28. Akých chceme učiteľov a učiteľky? Tretia správa o zisteniach z reprezentatívneho prieskumu verejnej mienky o vzdelávaní na Slovensku. (2015) Dostupné [tu](#).
29. Tamtiež.
30. Šiškovič, M., Toman, J. (2014) PISA: 2012. Výsledky Slovenska v kocke. Bratislava: Inštitút vzdelávacej politiky MŠVVŠ SR. Dostupné [tu](#).
31. Testovanie T9-2014 – priebeh, výsledky, analýzy. (2014) Bratislava: NÚCEM. Dostupné [tu](#).
32. K 15. 9. 2015 ročník opakovalo takmer 17,5 tisíc žiakov základných škôl. Údaje dostupné [tu](#).
33. Aká základná škola je kvalitná? Dostupné [tu](#).
34. Zisťovanie kvalifikovanosti pedagogických zamestnancov a odbornosti vyučovania podľa stavu k 31. 1. 2014. (2015) Bratislava: MŠVVŠ. Dostupné [tu](#).
35. Pozri napríklad reakciu Inštitútu pre ekonomické a sociálne reformy na kritiku vytvárania rebríčkov škôl od Inštitútu pre dobre spravovanú spoločnosť, analýzu merania pridanej hodnoty od Inštitútu pre vzdelávaciu politiku a kritiku štandardizovaných testovaní z Nového školstva.

